

„ČAS BOJE, ČAS POKOJE“. KALENDÁŘ A VÁLEČNÁ TAŽENÍ V RANĚ PŘEMYSLOVSKÝCH ČECHÁCH

MARIE BLÁHOVÁ

Problematika času, jeho běh a uspořádání, otázky prožitého, historického či posvátného času, času individuálního a společenského, subjektivního i objektivního,¹ zaměstnávala – nejen – historiky od nejstarších dob. Potřeba umístit události v čase pak vedla k vytvoření různých kalendářů a také systémů svátků, které byly jistým záchytným bodem v plynoucím čase.² Rozhodující význam pro uspořádá-

-
- 1 Základní literatura k chápání času a jeho proměnám je uvedena in: Bláhová, Marie: *Historická chronologie*. Praha 2001, s. 21–24. Z nepřehledného množství literatury na toto téma, která byla publikována především v souvislosti s miléniem, možno doplnit alespoň Leinsle, Ulrich G. – Mecke, Jochen (eds.): *Zeit – Zeitenwechsel – Endzeit. Zeit im Wandel der Zeiten, Kulturen, Techniken und Disziplinen*. Regensburg 2000 (= Schriftenreihe der Universität Regensburg, Bd. 26). K problematice chápání a koncepce času ve středověkých textech srv. Goetz, Hans-Werner: *Zeitbewußtsein und Zeitkonzeptionen in der hochmittelalterlichen Geschichtsschreibung*. In: Ehlert, Trude: *Zeitkonzeptionen – Zeiterfahrung – Zeitmessung. Stationen ihres Wandels vom Mittelalter bis zur Moderne*. Paderborn – München – Wien – Zürich 1997, s. 12–27; Jeck, Udo Reinhold: *Zeitkonzeptionen im frühen Mittelalter – Von der lateinischen Spätantike bis zur karolingischen Renaissance*. Tamtéž, s. 179–202; příspěvky ve sbornících: Humphrey, Chris – Ormrod, Wiliam Mark (eds.): *Time in the Medieval World*. York 2001; Baumgartner, Emmanuele – Harf-Lancner, Laurence (eds.): *Dire et penser le temps au Moyen Age. Frontières de l'histoire et au roman. Études recueillies*. Paris 2005. – K citátu užitému jako titul srv. Eccli. 3,8. K tomuto citátu v souvislosti se zemědělskou kulturou srv. Girtler, Roland: *Der Zeitbegriff in der alten bäuerlichen Kultur und sein Wandel*. In: Heller, Hartmut (ed.): *Gemessene Zeit – Gefühlte Zeit. Tendenzen der Beschleunigung, Verlangsamung und subjektiven Zeitempfindens*. Wien – Berlin 2006 (= Schriftenreihe der Otto-Koenig-Gesellschaft, Wien, *Matreier Gespräche zur Kulturrethologie* 2004), s. 194–204. – Tato studie vznikla na Univerzitě Karlově v rámci programu PROGRES Q09: *Historie – Klíč k pochopení globalizovaného světa*.
 - 2 Z nepřehledného množství literatury o dějinách kalendářů srov. především Ginzel, Friedrich Karl: *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie. Das Zeitrechnungswesen der Völker. I–III*. Leipzig 1906, 1911, 1914, Nachdruck 1958; Leyden, Alexander: *Die Entwicklung unseres Kalenders*. Bonn 1988; Duncan, David Ewing: *The Calendar. The 5000-year Struggle to Align the Clock and the Heavens – and What Happened to the Missing Ten Days*. London 1998. Ke vzniku evropského středověkého kalendáře srv. především Borst, Arno: *Die karolingische Kalenderreform*. MGH. Schriften, Bd. 46. Hannover 1998; von den Brincken, Anna-Dorothee: *Historische Chronologie des Abendlandes. Kalenderreformen und Jahrtausendrechnungen. Eine Einführung*. Stuttgart – Berlin – Köln 2000; Wąsowicz, Henryk: *Chronologia średniowieczna*. Lublin 2013.

ní času a zakotvení událostí v něm měly svátky v evropském středověku, kdy se staly základem pro datování událostí nejen v laickém prostředí, ale své představy o uspořádání času o ně opírali i středověcí intelektuálové.³ V životě – nejen – středověké společnosti ovšem nastávají situace a události neočekávané, spontánní, ale také předpokládané či přímo připravované. Některé jednorázové, jiné opakující se ve více či méně pravidelných intervalech. Některé byly vázány na roční dobu nebo na církevní kalendář, jiné nesouvisely ani s přírodními cykly, ani s církevními svátky. Předvídatelné události společenského a politického života, i když nebyly svou podstatou vázány na roční cykly, se s prosazováním křesťanství a s jeho pronikáním do běžného života dostávaly do souvislostí s církevním kalendářem, přesněji s konkrétními svátky. Ty tak získávaly vedle svého původního významu také politickou a společenskou funkci. S konkrétními svátky byly v různých dobách spojovány nejen křty⁴ a svěcení kněží,⁵ někdy i svatby panovníků a jejich potomků, ale také politická shromáždění, soudy, mnohdy i volby panovníků a církevních hodnostářů, panovnické korunovace, diplomatická jednání, mírové smlouvy, kodifikace zákonů a nařízení.⁶ Fixace politických aktů na církevní svátky ovšem kolísala, stejně jako se mohl měnit „politický“ význam jednotlivých svátků.

V českém prostředí se již v „knížecím“ období přemyslovských Čech⁷ vázaly politické akty vedle hlavních církevních svátků, jako byly vánoce, velikonoce nebo

3 K funkci svátků v datování srv. Bláhová, M.: Historická chronologie, s. 348–352.

4 V raně křesťanské době byly křesťanskými termíny sobota před velikonoce, později také sobota před letnicemi. Časem však tento úkon přestal být vázán pouze na tato období. Srv. Kellner, Karl Adam Heinrich: Heortologie oder die geschichtliche Entwicklung des Kirchenjahres und der Heiligenfeste von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Freiburg im Breisgau 1911, s. 66n., 87.

5 Kosmas uvádí jako dobu, kdy se světil na kněžství, první sobotu v březnu. Srv. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Ed. Bretholz, Bertold, Weinberger, Wilhelm. MGH SRG NS II, Berlin 1923, 21955, II,18, s. 110. Jarloch se dvakrát zmiňuje o svěcení kněží, včetně vlastního, v sobotu o suchých dnech. Srv. Emler, Josef (ed.), Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského. In: Prameny dějin českých II. Praha 1875, s. 506 (1184), 510 (1193).

6 Souvislost mezi svátky a státními akty v karlovském období sleduje Sierck, Michael: Festtag und Politik. Studien zur Tagewahl karolingischer Herrscher. Köln – Weimar – Wien 1995, pro římsko-německou říši se touto problematikou zabýval Schaller, Hans-Martin: Der heilige Tag als Termin mittelalterlicher Staatsakte. Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters, 30, 1974, s. 1–24.

7 Pod tímto pojmem je zpravidla chápáno období od počátků českého státu na konci 9. století do konce 12. století. Pro období vlády první české dynastie sledoval problematiku vztahu politických aktů k církevním svátkům Žemlička, Josef: „Politický kalendář“ přemyslovských Čech. Český časopis historický 89, 1991, s. 31–47; Dragoun, Michal: Den všední, den sváteční a politika přemyslovských Čech. Mediaevalia historica Bohemica 4, 1995, s. 47–67. Místrem ve volbě termínů pro politické akty ve středověkých Čechách byl ovšem Karel IV., který spojoval všechny předvídatelné akty jako korunovace, říšská shromáždění, vydávání a potvrzování privilegií s významnými církevními svátky.

letnice, k svátkům českých patronů, případně jiných významných světců. Svátky patronů hlavního kostela, svatého Víta (15. června) a svatého Václava (28. září), svým politickým významem předčily, alespoň v „knížecím“ období českých dějin, všechny ostatní světce i christologické svátky,⁸ přičemž není vyloučena ani souvislost těchto termínů se slavnostmi ještě předkřesťanského období (slunovrat a obžínky).⁹ O těchto svátcích nebo ve dnech, které jim bezprostředně předcházely nebo na ně navazovaly, se až do konce 12. století konala většina pravidelných shromáždění světských a církevních předáků (kolokvia), na nichž bývala přijímána knížata, vyhlášována zákonná nařízení, prováděny volby biskupů, řešeny otázky zahraniční politiky, otázky války a míru i další významné záležitosti. Na svátek svatého Víta připadla také jediná korunovace tohoto období provedená v Čechách, korunovace Vratislava II. 15. června 1086.¹⁰ Ve 13. století se již sněmovní jednání zpravidla konala okolo suchých dnů.¹¹ Královské korunovace 13. století se odehrávaly v masopustní neděli (Quinquagesima), o vánocích nebo o letnicích.¹² Na církevní svátky bývalo také kladeno uzavírání příměří nebo mírových smluv, i když v této souvislosti nebyly preferovány konkrétní svátky již kvůli nepravidelným a nepředvídatelným termínům předchozích válek.¹³

Specifické postavení v čase měly ovšem války a válečná tažení. Jejich časové určení bylo obvykle ovlivnitelné pouze jednou z válčících stran, navíc i ta byla ve výběru termínu limitována konkrétní politickou konstelací. Již starověké národy podnikaly pravidelná válečná tažení v určitou roční dobu, *eo tempore, quo solent reges ad bella procedere*, jak lze číst v latinském překladu Starého zákona.¹⁴ Expanzivní raně středověké státy podnikaly pravidelná válečná tažení obvykle rovněž v pravidelnou dobu. Franští bojovníci se až do roku 755 shromažďovali k válečným tažením o březnových kalendách (*campus Martius*), od roku 755 v první květnový den.¹⁵ Termínem pro shromáždění říšského vojska ve středo-

8 Srv. Žemlička, J.: „Politický kalendář“, s. 37.

9 Srv. Žemlička, J.: „Politický kalendář“, s. 36, 42.

10 Srv. Žemlička J.: „Politický kalendář“, s. 42; Dragoun, M.: Den všední, s. 49.

11 Srv. Šimeček, Zdeněk: K charakteristice středověkých kolokvií v Čechách. Československý časopis historický 18, 1970, s. 593–601 (chybně vztahuje vazbu na suché dny i pro starší období). Srv. Žemlička, J.: „Politický kalendář“, s. 42n.

12 Srv. Dragoun, M.: Den všední, s. 50.

13 K tomu srv. Dragoun, M.: Den všední, s. 56.

14 II Reg. 11,1.

15 Změna termínu bývá tradičně spojována s proměnami válečné techniky a potřebou uživit na válečném tažení velké množství koní. Sierck, M.: Festtag und Politik, s. 206–210, se domnívá, že tato změna, k níž došlo po Pippinově pomazání Štěpánem II., byla provedena proto, aby se Frankové vyhnuli válkám v předvelikonočním postním čase. S březnovým termínem byly navíc spojeny pohanské náboženské motivy. Springer, Matthias: Jährliche Wiederkehr oder ganz anderes: Märzfeld

věku byly letní mariánské svátky, nejčastěji svátek Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen), případně Narození Panny Marie (8. září).¹⁶ Po některém z těchto termínů – častější byl srpnový – táhla říšská armáda, rovněž téměř pravidelně, do oblastí zájmů své politické reprezentace. Kromě předpokládaného pozitivního vlivu svěťice na výsledek tažení měla pro volbu termínu svůj význam jistě i skutečnost, že již byla sklizena většina úrody a vojáci s koňmi se mohli snadno uživit a získat i bohatší kořist, přitom nehrozilo nebezpečí, že napáchají větší škody na vlastním území.

Ovšem i Češi a další středoevropské národy měly svůj „čas, kdy plukové vyjíždívají na vojnu“, jak se o této době vyjádřil pražský děkan Kosmas ve své státně-národní České kronice,¹⁷ nebo dobu, „kdy obyčejně táhnou králové do války“, jak o dvě stě let později napsal Petr Žitavský ve Zbraslavské kronice.¹⁸ Co je touto formulací míněno, zjištění doby, kdy vyjížděly české pluky do války, by mělo být cílem této studie.

Odpověď na tuto otázku je poněkud komplikovaná pramennou situací. Pro starší dobu lze v pramenech jen výjimečně nalézt údaj o denním datu nebo alespoň roční době, kdy se česká knížata se svými vojsky vydávala na válečná tažení. – Jde zde pochopitelně o válečná tažení iniciovaná českou stranou, kdy o termínu rozhodovala česká politická reprezentace, nikoli o obranné války, tedy válečná tažení vynucená protivníkem v jím zvoleném termínu, případně o – povinnou či dobrovolnou – pomoc jiným panovníkům, většinou římsko německému králi nebo císaři, kdy o termínu opět rozhodoval iniciátor vojenského tažení, nebo jeho protivník.

oder Marsfeld?. In: Dilg, Peter, Keil, Gundolf, Moser, Dietz.Rüdiger (eds.): Rhythmus und Saisonalität. Kongresakten des 5. Symposions des Mediävistenverbandes in Göttingen 1993. Sigmaringen 1995, s. 297–324, interpretuje Magicampus franských pramenů jako odborný výraz pro určitý typ shromáždění, *magnus conventus*, tj. všeobecné shromáždění, ale připouští, že franští autoři toto označení takto nechápali.

16 K mariánským svátkům jako termínům zahájení vojenských tažení srv. Schaller, H. M.: Der heilige Tag, s. 15.

17 Latinské označení *Chronica Boemorum* neumožňuje zjistit, zda měl Kosmas na mysli „Českou kroniku“ nebo „Kroniku Čechů“.

18 *Eodem anni tempore, quo legiones procedunt ad bella, ...* Srov. *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum* II,17, s. 109. Pokud jsou zde i níže v textu uvedeny citáty v českém překladu, tak podle: *Kosmova kronika česká*, přel. Hrdina, Karel, Bláhová, Marie, Praha 1972, 2. vyd. 1975 (vyhledat lze podle odkazů na číslo knihy a kapitoly). Podobně lze použít i novější vydání *Kosmova kronika česká*, překlad Hrdina, Karel, Bláhová, Marie, úvod etc., Bláhová, Marie, Bratislava 2004; *Kosmova kronika česká*, překlad Hrdina, Karel, Bláhová, Marie, úvod Třeščík Dušan, komentáře Kopal Petr, Praha – Litomyšl 2005; *Kosmova Kronika česká*, překlad Hrdina, Karel, Bláhová, Marie. Praha 2012. ... *anno Domini MCCC0 tempore, quo solent reges ad bellum procedere,...* Srov. Emler, Josef (ed.): *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská*. In: FRB IV, Praha 1884, I,67, s. 81, *česky Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae Regiae*, přel. Heřmanský, František, verše Mertlík, Rudolf, předmluva etc. Fiala, Zdeněk, Praha 1976, s. 119.

Jak se tedy jeví „čas boje“ českých knížat a jejich bojovníků v prvních třech staletích existence českého státu, alespoň z pohledu českých kronikářů a analistů? Desáté století však bude nutno nechat stranou. Vojenská tažení Boleslava I. a jeho bezprostředních nástupců nejsou v kronice přesněji zachycena. Konkrétnější zprávy o vojenských taženích českých knížat se v Kosmově kronice objevují od začátku její druhé knihy, od doby vlády knížete Břetislava (1035–1055). Ve čtvrtém roce své vlády prý Břetislav využil toho, že po smrti polského knížete Měška Lamberta (u Kosmy je chybně jmenován Kazimír) nemělo Polsko vlády schopného panovníka, a rozhodl se prý pomstít za příkoří, která kdysi způsobil Čechům kníže „Měšek“ (tak Kosmas pravidelně nazýval Boleslava Chrabrého), a co nejrychleji udeřit na Polsko. Kosmas barvitě popisuje, jak Břetislav vyhlásil mobilizaci, dal po celé zemi na znamení svého rozkazu nosit provaz upletený z lýčí na výstrahu každému, kdo by se s příchodem do shromažďovacího tábora opozdil, a jak se „pojednou, v okamžení, shromáždili na jedno místo a do jednoho“ a táhli do Polska, kde pustošili zemi, dobývali opevnění, vyvrátili Krakov, uloupili poklady, vypálili a se zemí srovnávali hrady, až dorazili do Hnězdna, kde se zmocnili „nejvzácnějšího pokladu“, těla svatého Vojtěcha.¹⁹

Kosmův popis je sice živý a pestrý, ale pro sledované téma nepřináší nic. Z kroniky se nedozvíme, kdy Břetislav svolával vojsko, kdy se bojovníci měli „na jedno místo a do jednoho“ shromáždit, ani kdy vyrazili do Polska. Údaj „v čtvrtém roce svého knížectví“ je příliš vágní, nehledě k tomu, že Kosmas neznal ani správnou dobu, kdy Břetislav usedl na knížecí stolec.²⁰ Až návrat Břetislavova vojska s uloupenými cennostmi do Prahy je zachycen přesněji: V předvečer svatého Bartoloměje, tedy 23. srpna, 1039 dorazilo vojsko i s nákladem před Prahu k potoku Rokytce. Následující den, 24. srpna, byly ostatky svatého Vojtěcha, jeho bratra, hnězdenského arcibiskupa Gaudencia, Pěti bratří mučedníků a další poklady přineseny do Prahy.²¹ S ohledem na tuto skutečnost lze počátek Břetislavovy výpravy klást do

19 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,2–4, s. 82–90.

20 Břetislav se mohl ujmout vlády někdy mezi 9. listopadem 1034 (Kosmas chybně uvádí rok 1037), kdy zemřel kníže Oldřich, a letnicemi (18. května) 1035, kdy se Břetislav zúčastnil říšského sněmu v Bamberku. Novotný, Václav: České dějiny I,1. Praha 1912, s. 737; I,2. Praha 1913, s. 3–8, se domnívá, že Břetislav v Bamberku přijal od Konráda II. Čechy v léno, ale prameny tuto hypotézu nepotvrzují. Břetislav však v Bamberku Konrádovi slíbil pomoc proti Luticům. Srv. Krzemińska, Barbara: Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století. Praha 1999, s. 184.

21 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,5, 90n. Datum je ve většině rukopisů Kosmovy kroniky zkomoleno (*Mill XXX VIII. Kalendas Sept.*) a v důsledku toho je přinesení ostatků obecně kladeno na den 1. září (tak jsem je také chybně převedla ve starších vydáních českého překladu kroniky). Jak ukázal Wojciechowski, Piotr K.: Data wyprawy Brzetysława I. do Polski w rękopisach Kroniki Czechów Kosmasa z Pragi. *Przegląd Historyczny* 89, 1998, s. 263–267, správné datum je 24. srpna 1039 (*MXXXIX, VIII Kal. Sept.*), jak je uvedeno v rukopisech sázavské re-

jarních měsíců roku 1039, snad do doby, kdy již bylo možno zajistit alespoň pastvu pro koně, přesně ho však určit nelze.²²

Ještě méně informací o konkrétní době poskytuje další válečná událost, kterou však již nemohli Češi ovlivnit: trestná výprava Konráda II. proti Břetislavovi. Kosmas sice události nedatuje – podle České kroniky je Konrádův útok a útek uveden pod rokem 1140²³ – ale z jiných pramenů je známo, že obě říšská vojska vytrhla do Čech v obvyklý termín říšských tažení, ve svátek Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna.²⁴ Uvedené roční době nasvědčuje z Kosmova podání také zmínka o horku a žízni, které sužovaly Konrádovo vojsko.²⁵ Stejně tak Kosmas blíže nedatuje říšskou výpravu následujícího roku, zahájenou podle jiných pramenů opět 15. srpna (Kosmas ji chybně řadí k roku 1042).²⁶

Také termín vojenské výpravy do Uher v roce 1051, při níž Břetislav poskytoval pomoc Jindřichovi III. proti uherskému králi Ondřejovi – zahájena opět 15. srpna – se řídil říšskými zvyklostmi.²⁷

Další Kosmova zpráva se týká Břetislavova připravovaného vlastního tažení do Uher na počátku roku 1055. Dobu válečných aktivit – vojsko se mělo sejít v Chrudimi v lednu – volil sice český kníže, ale zjevně s ohledem na zvyky Uhrů, kteří obvykle „vyjížděli na vojnu“ právě v zimě.²⁸ K válce však již nedošlo. Břetislav v Chrudimi onemocněl a 10. ledna 1055 zemřel.²⁹

První výpravu Břetislavova nástupce knížete Spytihněva, která mířila na Moravu k uspořádání vlády v této zemi, Kosmas opět nedatuje. Jak vyplývá ze souvislosti i z logiky věci, došlo k ní nedlouho potom, co Spytihněv nastoupil na trůn.³⁰ Kosmovo vyprávění o tom, jak Spytihněv prý přerušil válečné taže-

dakce kroniky. To také vyhovuje datu příchodu výpravy před Prahu 23. srpna. Samozřejmě, jak připomíná P. K. Wojciechowski, je otázka, zda Kosmas zanechal správné datum, ale vzhledem k tomu, že přinesení ostatků do Pražského biskupského kostela bylo pro kapitolu významnou událostí, která se nejspíše odrazila i v liturgii Pražského kostela, lze předpokládat, že kapitulní tradice denní datum zachovala až do doby, kdy Kosmas psal kroniku.

22 Žemlička, Josef: Čechy v době knížecí, 1034–1198. Praha 1997, s. 56, předpokládá přípravu války v jarních měsících a počátek hypoteticky klade na konec června 1039.

23 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,9–11, s. 95–99.

24 Přehled událostí s odkazy na prameny podává Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 25–43. – Na tuto klasickou práci odkazují především proto, že autor důsledně uvádí všechna známá data.

25 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,10, s. 96.

26 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,12, s. 99n. K tomu Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 45–51.

27 Srv. Novotný, V.: ČD I,2, s. 66n.; rovněž Krzemieńska, B.: Břetislav I., s. 365, 366.

28 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,13, s. 101n. Srv. Krzemieńska, B.: Břetislav I., s. 371.

29 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,13, s. 102n.

30 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,15, s. 105n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 91n.

ní „v době, kdy plukové vyjíždívají na vojnu“, aby „pomstil“ jakousi vdovu nad jejím protivníkem, je pouhou proknížecí propagandou a nemůže být ani blíže časově zařazeno.³¹ Formulace pouze svědčí o tom, že se vojenská tažení obvykle konala v pravidelnou dobu.

Vratislavovo připravované tažení do Polska v roce 1068, na něž kníže odložil volbu pražského biskupa po smrti biskupa Šebíře a z něhož nakonec sešlo, datuje až ona volba, uskutečněná v době, „kdy Slunce vstupovalo do 25. části znamení Blíženců“, tedy nejspíše 11. června.³² Protože kníže s vojskem před tím dorazil k zemské bráně u Dobenína za Náchodem a pak se rychle vrátil ku Praze, lze předpokládat, že se hotovost sešla nedlouho před tím, pravděpodobně začátkem června.

Rozhodující bitvu vojenského tažení proti rakouskému markrabímu Leopoldovi v roce 1082 svedl Vratislav II. 12. května.³³ V roce 1087 táhl do Srbska, kde opravoval hrad Hvozdec u Míšně, vyslal část vojska do vsi Kyleb. Na zpáteční cestě se bojovníci nechali od Sasů vylákat k bitvě, k níž došlo 2. července.³⁴ V následujícím roce pobýval Vratislav s vojskem opět v Srbsku. Přesnější dobu kronikář neuvádí, ale Mnich sázavský zachytil datum smrti předáka Benedy, který tam byl zavražděn, 11. července.³⁵ V roce 1091 táhl Vratislav na Moravu a obléhal Brno. Zde došlo 11. července k incidentu, když Vratislavův syn Břetislav nechal zavraždit vladaře Zderada.³⁶ Událost opět potvrzuje již asi obvyklý termín vojenských akcí českých panovníků.

O knížeti Břetislavovi II. konstatuje Kosmas, že „Kdykoli do Polska vtrhl, po každé se slavně jako vítěz vrátil“.³⁷ Konkrétně pak uvádí tažení prvního roku Břetislavovy vlády, kdy plnil polské území, dokud polský kníže Vladislav nezapltil dlužný tribut.³⁸ Blíže časový údaj Kosmova zpráva postrádá. Lze se domnívat, že

31 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,17, s. 109.

32 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,22–24, s. 113–117. Kosmas datuje *sole intrante vigesimam quintam partem Geminorum*, což podle středověkých kalendarií odpovídá 11. červnu, podle moderních astronomických výpočtů by to bylo 8. června. K události Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 128–131 (proč autor datuje volbu k 5. červenci, není zřejmé).

33 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,35, s. 133. K tomu Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 235–237.

34 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,39, s. 143. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 267n.

35 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,40, s. 143–145; Emler, Josef (ed.): Mnich Sázavský. FRB II, Praha 1874, s. 251. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 271–273.

36 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II,43–44, s. 148–151. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 298–301. K datování události tamtéž, s. 298n., pozn. 2.

37 *Hic quocienscumque Poloniam invasit, semper cum magno triumpho remeavit.* Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,1, s. 161.

38 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,1, s. 161n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 365.

se tažení odehrálo v „obvyklé“ době českých vojenských tažení, tedy nejspíše na konci jara nebo na počátku léta, roku 1093. Jaro a možná i část léta, strávil Břetislav v Polsku také v roce 1096, kdy srovnal se zemí hrad Brdo a postavil pevný Kamenec, zatímco v květnu za jeho nepřítomnosti došlo v Praze k pogromu na Židy.³⁹ V podobném termínu táhl Břetislav v roce 1099 na Moravu, kde přestavěl hrad Podivín, a potom ve Slivnici oslavil letnice (29. května).⁴⁰

Na podzim 1100 přiměly Břetislava II. poměry na moravsko-rakouském pomězí, aby táhl na Moravu v říjnu a šest týdnů obléhal hrad Raabs v Dolních Rakousích, jehož se zmocnil syn Konráda Brněnského Litold.⁴¹

V neobvyklém termínu, v srpnu, bylo české vojsko nuceno válčit také v roce 1101, když v srpnu vpadl do země Oldřich Brněnský s německým vojskem, aby se zmocnil knížecího stolce, na který nedlouho předtím usedl kníže Bořivoj II.⁴² Pro německé vojáky to naopak byl termín pravidelných vojenských aktivit. V roce 1105 zase vpadl jiný претенdent na knížecí trůn, Svatopluk, s vojenskou družinou do Čech „když Slunce dlelo v desátém dílu znamení Vah“, což podle středověkých kalendářů připadalo na 26. září.⁴³ V roce 1105 (Kosmas uvádí pod rokem 1106) táhl kníže Bořivoj s vojskem na pomoc císaři Jindřichovi IV., proti němuž povstal jeho syn, král Jindřich V., pravděpodobně v září.⁴⁴

Žádnými zvyklostmi se pochopitelně neřídily termíny vojenských akcí v boji o český trůn v první čtvrtině 12. století.⁴⁵

V září 1108 pak pobýval kníže Svatopluk v Uhrách, kam táhl na pomoc Jindřichovi V. – Opět tedy v obvyklém říšském termínu. – Zatímco Jindřich obléhal Bratislavu a Svatopluk plnil západní Uhry, vpadl do Čech Bořivoj II. s Poláky.⁴⁶ Svatopluk byl nucen vrátit se do Čech a řešit situaci. Ve druhé polovině října byli

39 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,4, s. 164n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 369–377.

40 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,9, s. 169n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 392.

41 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,12, s. 172n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 399n.

42 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,15, s. 177n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 411–413.

43 ... *sole morante in decima parte Libre*... Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,17, s. 180. Podle astronomických výpočtů by to bylo 25. září. K události srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 427.

44 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,17, s. 180. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 421–427

45 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,20–62., s. 185–241. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 406–559.

46 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,22, s. 188n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 449–453.

postupně vyvraždění všichni Vršovci, kteří byli v Čechách zastíženi. Jediné denní datum, které Kosmas zaznamenal, se týká nedůstojného pohřbu Božejovy rodiny na Libici 27. října. Když Jindřich V. před koncem října obléhání ukončil, vpadl uherský král Koloman na Moravu, což přimělo Svatopluka, aby se tam ještě v listopadu znovu vydal s vojskem. V dalších bojích mu však zabránilo zranění oka.⁴⁷ Jakmile se uzdravil, shromáždil opět vojsko a v zimním mrazu spěšně táhl do Uher. Dne 14. února 1109, v době, kdy nikdo vpád nečekal, přitáhl až k Nitře, vyplenil okolí a zmocnil se velké kořisti.⁴⁸

V září téhož roku se české vojsko připojilo k říšskému vojsku krále Jindřicha V. Ten v srpnu vpadl s mohutným vojskem do Polska.⁴⁹ Na tomto tažení byl však Svatopluk 21. září zavražděn.⁵⁰ V následujících bojích o trůn opět nebylo možno respektovat jakékoli „zvyklosti“ v termínech válečných podniků. Hned v roce 1109 se bojovalo o vánocích,⁵¹ Jindřich V. vtrhl do Čech 1. ledna 1110.⁵²

Polský kníže Boleslav neváhal využít rozbrojů v Čechách a v roce 1110, v době, kdy Češi slavili svátek svatého Václava (28. září), vtrhl do Čech, vyplenil rozsáhlé území a 8. října svedl s Čechy vítěznou bitvu.⁵³

Český kníže Vladislav neočekávaně svedl bitvu s Uhry na moravsko uherském pomezí 13. května 1116, v době mírových jednání s uherským králem.⁵⁴ Termín výpravy ovšem odpovídá českým zvyklostem. Doba, kdy Vladislav přepadl hrad Přimdu, který vystavěli nějací Němci na českém území, opět není známa. Kosmas pouze řadí událost k roku 1121.⁵⁵ V roce 1123, když se Vladislav rozhodl vyhnat svého bratra Soběslava z Moravy a „přerozdělit“ zemi, táhl na Moravu již v březnu.⁵⁶ Termín vojenské výpravy, kterou podnikl kníže Vladislav s Otou II. Olomouckým na pomoc Jindřichovi V. do Saska, podzim 1123, byl podmíněn politickou situací v říši, především spory o Míšeňsko.⁵⁷

47 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,25, s. 193n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 460n.

48 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,26, s. 194n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 461.

49 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,27, s. 195n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 464n.

50 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,27, s. 196. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 465.

51 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,30, s. 199n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 476–481.

52 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,32, s. 202. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 481n.

53 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,35, s. 206n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 489–496.

54 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,42, s. 215–217. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 521–523.

55 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,48, s. 220. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 534n.

56 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,51, s. 224n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 542.

57 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III,53, s. 225–227. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 545–547.

První Kosmův pokračovatel, tzv. Kanovník vyšehradský,⁵⁸ zmiňuje na počátku svého vyprávění tažení Soběslava I. na Moravu při roku 1126, vzhledem k dalším souvislostem však k události došlo již asi v říjnu předchozího roku.⁵⁹ Termín je ovšem dán dobou, kdy se uvolnil knížecí stolec a nastoupil nový panovník. Stejně tak doba vpádu říšského vojska krále Lotara v třeskaté zimě v únoru 1126 a Lotarovy porážky u Chlumce 18. února byla ovlivněna nejen nastalými spory o český trůn na počátku Soběslavovy vlády, ale také situací v říši.⁶⁰ Vyslání tří set českých bojovníků na římskou jízdu krále Lotara v srpnu 1132 bylo zase časově vázáno na říšské zvyklosti – Lotar zahájil římskou jízdu 15. srpna.⁶¹

Termín Soběslavova vpádu do Slezska 18. října téhož roku byl dán polsko-uherským konfliktem, v němž Soběslav podporoval uherského krále a tímto vpádem přinutil Boleslava Polského k odchodu z Uher.⁶² Při dalším vpádu do Slezska v lednu následujícího roku Soběslav asi jen využil vhodné situace k loupežnému podniku.⁶³ Roční dobu Soběslavovy cesty k švagrovi do Uher, kdy delší čas tábořil v Pováží, prameny opět neuvádějí.⁶⁴

Někteří Moravané a Češi ze severovýchodních území vpadli bez knížete do Polska a poplenili je asi po vánocích 1133 nebo na začátku roku 1134.⁶⁵ Nešlo ovšem o připravovanou akci českého panovníka. Ten zatím zprostředkoval jednání uherského krále s císařem.⁶⁶ Další zcela nečekaný vpád Čechů do Polska následoval 26. února, v pondělí masopustní, kdy, jak výslovně uvádí letopi-

58 Kanovník vyšehradský, ed. Emler, Josef. In: FRB II, s. Praha 1874, s. 201–237. K tomuto prameni a jeho autorství včetně starší literatury srv. Bláhová, Marie: Letopis tzv. Kanovníka vyšehradského a Druhé pokračování Kosmovo, in: Pokračovatelé Kosmovi, přel. Hrdina, Karel, Tomek, Václav Vladivoj, Bláhová, Marie: úvod Bláhová, Marie, Fiala, Zdeněk. Praha 1974, s. 196–201, 221–223; Wojciechowska, Maria: Wstęp. In: Kronikarze czeszy. Kanonik Wyszehradzki, Mnich Sazawski, przetłumaczyła etc. Wojciechowska, Maria. Warszawa 1978, s. 5–18. K autorství Letopisu srv. Reitinger, Lukáš: Psal tzv. Kanovník vyšehradský opravdu na Vyšehradě? První Kosmův pokračovatel v kontextu dějepisectví přemyslovského věku. ČČH 113, 2015, s. 635–668; Luňáková, Ludmila: Práce s časem v díle Prvního Kosmova pokračovatele. ČČH 114, 2016, s. 899–918.

59 Kanovník vyšehradský, 1126, s. 203. K události i k datování srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 564n.

60 Kanovník vyšehradský, 1126, s. 203n. Stejně Mnich Sázavský, s. 253–257. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 573–580.

61 Kanovník vyšehradský, 1132, s. 215. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 621.

62 Kanovník vyšehradský, 1132, s. 216. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 624.

63 Kanovník vyšehradský, 1133, 16. 1., s. 216. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 624n.

64 Kanovník vyšehradský, 1133, s. 216. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 625.

65 Kanovník vyšehradský, 1134, s. 217; Mnich sázavský, 1133, s. 259. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 627.

66 Kanovník vyšehradský, 1134, s. 217n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 627n.

sec, Poláci nepřátelský útok nepředpokládali.⁶⁷ V obou uvedených případech však nešlo o „čas, kdy plukové vyjíždívají na vojnu“, spíše sousedi Polska využili jeho přechodné slabosti a prostě vyjeli na lup. Současně tím oslabili protivníka svého uherského spojence. Z formulace pramene je navíc zřejmé, že konec masopustu rozhodně nebyl v obecném povědomí „časem boje“. Jistě proto, že o dva dny později, na popeleční středu, začínalo předvelikonoční postní období, kdy se křesťané nejpozději od karlovského období měli zdržet bitev.⁶⁸ Je proto zcela pochopitelné, že dva dny před začátkem postu Poláci již s útokem nepočítali.

Termín účasti českých bojovníků, které měl vést mladý Vladislav, na Lotarově druhé římské jízdě byl opět stanoven podle zvyklostí říše.⁶⁹ Vojsko vyrazilo z Würzburgu, kde se pravděpodobně shromažďovalo od poloviny srpna, koncem téhož měsíce. Výprava Konráda III. proti Jindřichovi Pyšnému roku 1139, jíž se na Konrádovo přání zúčastnili také čeští bojovníci, se scházela koncem července, vojsko vytáhlo až v – obvyklé – polovině srpna.⁷⁰ K boji však nedošlo. Termín byl opět určen říšským panovníkem.

Občanská válka, k níž došlo v Čechách na jaře 1142, nepatřila mezi předvídatelné události a tudíž ani její termín včetně rozhodující bitvy u Vysoké 25. dubna 1142, uváděný pražským kanovníkem Vincenciem, nepatří mezi obvyklé termíny válečných tažení.⁷¹

Vincencius sice analistickým způsobem zachycoval události vlády Vladislava II., ale – s výjimkou barvitě popsaného milánského tažení – pouze řadil události jednotlivých let, aniž zapsal bližší časové údaje. Takže neuvedl přesnou dobu Vladislavova vpádu na Moravu roku 1143⁷² ani počátku křížové výpravy roku 1147,⁷³ ani římské jízdy Fridricha Barbarossy v roce 1156.⁷⁴ Z letopisu také nevyplývá, kdy táhl Fridrich Barbarossa a Vladislav II. s českými bojov-

67 Kanovník vyšehradský, 1134, s. 218. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 627.

68 Srv. Sierck, M.: Festtag und Politik, s. 200–212. Neznamená to ovšem, že by v tomto období nemohlo dojít k válce, protože vedle náboženských byly ve hře také vojenské důvody.

69 Kanovník vyšehradský, 1136, s. 224. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 639.

70 Kanovník vyšehradský, 1139, s. 230n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 657n.

71 Kanovník vyšehradský, 1142, s. 235; Letopis Vincencia kanovníka kostela pražského, ed. Emler, Josef, FRB II, s. 410–412. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 772–775. K autorovi a jeho dílu srv. Kernbach (Smékalová) Anna: Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepisectví přemyslovského období. Brno 2010 (Knihovna Matice moravské, sv. 28).

72 Letopis Vincencia, 1143, s.413n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 782.

73 Letopis Vincencia, 1147, s. 416n. Konrád III. se vydal na cestu koncem května 1147, Vladislav II. se k němu připojil o letnicích (6. června). Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 823.

74 Letopis Vincencia, 1156, s. 421n. (Fridrich byl korunován v Římě 18. června 1155). Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 857.

níky do Polska v roce 1157 (Vincencius datuje událost rokem 1158).⁷⁵ Dokonce ani události milánské výpravy nejsou ve Vincenciově letopisu přesněji datovány. Vincencius zaznamenal pouze, že král Vladislav vypravil svého syna Fridricha a bratra Děpolta na pomoc Fridrichu Barbarossovi proti Milánským v roce 1162 (správně 1161) a Fridrich se vrátil do Prahy na sv. Václava, tedy zjevně před zimou. V následujícím roce, 1163 (správně 1162) se vydal opět do Itálie.⁷⁶ Vpád Přemyslovce Soběslava, syna Soběslava I., do Olomouce v roce 1161 je určen pouze dobou, kdy Fridrich s Děpoltem, zřejmě doprovázeni Vladislavem, dorazili k zemské hranici.⁷⁷ Blíže není datováno ani tažení Vladislava II. do Uher v roce 1163 (podle Vincencia 1164), pouze souvislost s nastoupením synka krále Gejzy na uherský trůn naznačuje, že k události došlo nejspíše okolo poloviny roku.⁷⁸ Z Vincenciova vyprávění ovšem současně vyplývá, že se Češi za vlády Vladislava II. angažovali více v říšské politice nežli v samostatným akcích, a že se tudíž termíny vojenských výprav většinou přizpůsobovaly potřebám Fridricha Barbarossy. V některých případech lze zaznamenat, že se alespoň část vojska vracela na zimu do Čech. Vyplývá to alespoň ze zmíněné zprávy o mladém Fridrichovi.

Milevský opat Jarloch jen navázal na Vincenciovo vyprávění o obléhání Ankony událostmi od srpna 1167, kdy říšské vojsko decimovala epidemie, která tam vypukla.⁷⁹ Pokud jde o informace o denních datech nebo alespoň o ročních dobách válečných výprav, je Jarloch méně skoupý nežli jeho předchůdce. Vypráví například o tom, že Soběslav II. vypravil svého bratra Oldřicha s vojskem do Lombardie na pomoc císaři okolo svátku Narození P. Marie (8. září), tedy v jednom z termínů pro zahájení vojenské výpravy oblíbených v říši, jistě proto, že v tomto termínu se do Lombardie vydali i říšští bojovníci.⁸⁰ V roce 1175 (podle Jarlocha 1176) vtrhlo české vojsko do Rakous, kde měl mít spojence znojemský kníže Konrád Ota, mezi nímž a českým knížetem Soběslavem II. tehdy vypuklo nepřátelství, v dosti neobvyklou dobu, o žních, a napáchali mnoho škod. Následně vyplenili Rakušanské Znojemsko. Soběslav s Konrádem pak podnikli ještě větší výpravu do Rakous v zimě a vyplenili rakouské území až k Dunaji.⁸¹

75 Letopis Vincencia, 1158, s. 424n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 869n.

76 Letopis Vincencia, 1158, s. 427n. Mnich Sázavský, s. 266, zmiňuje květen. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 883n.

77 Letopis Vincencia, chybně k roku 1162, s. 452, Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 924n.

78 Letopis Vincencia, 1164, s. 454n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 939–941.

79 Letopis Jarlocha, 1167, s. 441. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 959–961.

80 Letopis Jarlochův, 1175, s. 468. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1020. K svátku Narození P. Marie jako termínu zahájení válečných tažení srv. zde výše.

81 Letopis Jarlochův, 1176, s. 471. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1033–1036.

Zajímavé je z hlediska „času boje“ v raně přemyslovských Čechách Jarlochovo vyprávění o (úspěšném) pokusu Fridricha, syna Vladislava II., zmocnit se trůnu proti Soběslavovi II.⁸² Soběslav se podle tohoto vyprávění dozvěděl, že Fridrich má přijít do Čech, nevěděl však, kdy přijde. Proto nejprve obsadil vstup do země s velkým množstvím vojáků a sedláků, kteří ovšem nemohli déle setrvat na jednom místě, nejspíše kvůli zásobování, a také proto, že alespoň přítomní sedláci měli jiné starosti, protože se tyto události odehrávaly krátce přede žněmi. Po dlouhém čekání prý propustil jednotlivce domů a doufal, že se, až bude potřeba, vrátí. Mezitím však přitáhl Fridrich s Čechy, kteří k němu přeběhli, a s německými bojovníky, které mu dal císař, a zamířil ku Praze. Soběslav nestačil shromáždit své vojsko, proto se se zbytkem uchýlil na hrad Skálu, kde ještě nějaký čas působil potíže Fridrichovi. Ten zatím úspěšně obsadil Prahu a zmocnil se trůnu. Z vyprávění vyplývá, že doba žní nebyla vhodná ani obvyklá pro delší vojenskou akci, zvláště, když se jí mělo zúčastnit početné vojsko. Soběslav se potom, na počátku následujícího roku, kdy mohl využít Fridrichovy účasti na říšském sněmu a jeho nepřítomnosti v Praze,⁸³ pokusil o znovudobytí Prahy, ale neuspěl. Nepodařilo se mu ani překvapit Fridricha na cestě při návratu. Ten varován stačil shromáždit vojenské posily. Ačkoli byl v bitvě u Loděnice 23. ledna Soběslavem poražen, podařilo se mu přes silný mráz o čtyři dny později přimět Soběslava k útěku z Bojiště u Prahy. V tomto případě byla doba války vynucena okolnostmi, konkrétně Soběslavovou zoufalou snahou zmocnit se trůnu a nadějí na úspěch za Fridrichovy nepřítomnosti. Soběslav nepočítal ovšem s pohotovým jednáním Fridrichovy manželky Alžběty. Hrad Skálu potom Fridrich obléhal celé léto a dobyl ho až na konci roku.⁸⁴

Další časový údaj v souvislosti s vojenskou akcí se týká neúspěšného tažení olomouckého knížete Václava do Prahy proti knížeti Fridrichovi „v polovině roku“ 1184.⁸⁵ V následujícím roce poslal Fridrich svého bratra Přemysla proti moravskému markrabímu Konrádovi „v létě, to jest uprostřed roku“, a znovu na podzim po svátku svatého Klimenta (23. listopadu).⁸⁶

Krátce před vánocemi 1193 dobyl zase Jindřich Břetislav po čtyřměsíčním obléhání 1193 hrad Prahu proti Přemyslovi.⁸⁷ Přesnější dobu jeho tažení na Moravu a do Srbska v následujícím roce Jarloch nezaznamenal, ale lze počítat s jarem.⁸⁸

82 Letopis Jarlochův, 1178, s. 472n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1048n.

83 Letopis Jarlochův, 1179, 473–475. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1050–1052.

84 Letopis Jarlochův, 1179, s. 475. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1052.

85 Letopis Jarlochův, 1184, s. 506. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1075.

86 Letopis Jarlochův, 1185, s. 507. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1078n.

87 Letopis Jarlochův, 1193, s. 510. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1137.

88 Letopis Jarlochův, 1194, s. 511. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1140–1143.

Vpád Přemysla Otakara do Čech na jaře roku 1197 byl časově vázán na zhoršení zdravotního stavu knížete a biskupa Jindřicha Břetislava, který pak 15. června zemřel.⁸⁹

Jak ukazuje uvedený přehled, je pro zjištění obvyklých termínů českých vojenských tažení v průběhu 11. a 12. století nutné rozlišit vojenské akce českých panovníků podle toho, do jaké míry byly předem připravovány a plánovány, a to ještě s ohledem na to, zda šlo o vlastní záležitost českých panovníků a jejich družiny nebo o „pomoc“ říšskému panovníkovi, a do jaké míry byly vynuceny vnějšími okolnostmi, ať už zahraničně politickými nebo vnitropolitickými, jako nepřátelskými vpády nebo také datem smrti knížete v případě bojů o trůn. „Vynucené“ války nemají pro stanovení „času boje“ českých panovníků vypovídací hodnotu. V případě nutnosti se vojsko muselo shromáždit v co nejkratší době bez ohledu na roční čas a jiné zájmy a povinnosti. Úspěch pak závisel mimo jiné i na tom, jak tuto situaci boje schopní muži zvládli.

Pokud jde o připravované, a do značné míry i pravidelné, vojenské výpravy, tak jsou i z uvedených skrovných zpráv zřejmé jisté zvyklosti. Čeští panovníci často podnikali vojenské akce, především vpády do sousedních zemí, a pracovali na zajištění hranic nebo dobytých území na jaře a začátkem léta – v pramenech byl zachycen pobyt na takovéto výpravě v květnu a červnu, někdy i v červenci. Týká se to například Polska na začátku června 1068, Rakous na začátku května 1082, Srbska v první polovině července 1087 a 1088, podobně Moravy 1091, Polska v květnu 1096, podobně Moravy 1099 a Uher 1116. V pramenech se nepodařilo vystopovat, zda byl začátek akce vázán na konkrétní den, přesněji na církevní svátek, ale pozdní jaro a začátek léta jako doba, kdy čeští panovníci podnikali válečné akce, je zde zřejmé. Nejzazší zachycený termín, kdy se ještě zdržovali na vojenských akcích, je první polovina července (11. července 1088 v Srbsku). Zdá se tedy, že se vojsko před začátkem žní vracelo do Čech. Jarlochova zpráva o problémech s válečnou výpravou právě v době žní naznačuje, že v hlavní době sklizně byly vojenské akce podnikány jen výjimečně, pouze v případech vynucených vážnými okolnostmi.

Tažení proti Uhrům bylo několikrát uskutečněno v zimě. V zimní době podnikali válečné výpravy také uherští panovníci. Vpád do Uher v polovině února ovšem způsobil velké překvapení.

Jinak tomu bylo s předem připravovanými říšskými vojenskými akcemi. Ty byly pravidelně zahajovány o mariánských svátcích, většinou v polovině srpna, méně často 8. září. V těchto termínech se také říšských tažení účastnilo české vojsko. Při sledování obvyklých termínů vojenských tažení českých a říšských panovníků se nabízí hypotéza, že český „čas boje“ mohl být koordinován s říšským. Zatímco na jaře a začátkem léta Češi podnikali vojenské výpravy „ve vlastní režii“

89 Letopis Jarlochův, 1197, s. 512n. Srv. Novotný, V.: České dějiny I,2, s. 1150n.

a vraceli se domů před žněmi, po sklizni, v polovině srpna, případně v září, táhli na pomoc říšskému panovníkovi.

Vojenské akce mimo uvedené termíny, navíc ještě v době církevně tabuizované pro válečné podniky, jako byl předvelikonoční půst, byly zpravidla překvapením a mimořádně nevýhodné pro napadenou stranu, která útok nečekala. Vojenské výpravy byly v postním čase podnikány právě tehdy, kdy útočník hodlal těžit z nepřipravenosti napadeného. V tomto případě – podobně jako v mnoha jiných – vojenské důvody převážily nad důvody náboženskými. Mnohdy také nešlo o regulérní války vedené knížetem, ale pouze o kořistnické nájezdy v užším regionu.

„Zeit des Kampfes, Zeit der Ruhe“. Der Kalender und die Kriegszüge im Böhmen der frühen Přemyslidenzeit

In der vorliegenden Studie beschäftigt sich die Autorin mit der Frage, welche Zeitpunkte in den böhmischen Ländern des Hochmittelalters für militärische Unternehmungen gewählt wurden, also „wann die Regimente in den Krieg aufbrechen“, oder „wann die Könige gewöhnlich in den Krieg ziehen“, so wie diese Frage die mittelalterlichen Chronisten formulierten. In diesem Zusammenhang ist es notwendig, militärischen Operationen danach zu unterscheiden, in welchem Maß sie im Vorhinein vorbereitet und geplant wurden und inwiefern sie durch äußere Umstände aufgezwungen waren. Eine Analyse der Quellen hat gezeigt, dass die regelmäßigen Militäraktionen, welche die böhmischen Herrscher unternommen hatten (Einfälle in die Nachbarländer und Sicherung der Grenzen oder der eroberten Gebiete), im 11.–12. Jahrhundert in der Regel im Frühjahr oder zu Sommerbeginn stattfanden. Vor Erntebeginn ist das Heer nach Böhmen zurückgekehrt. In der Haupterntezeit wurden militärische Operationen nur im Fall von Anlässen unternommen, die durch schwerwiegende Umstände aufgezwungen waren. Nur Ungarnfeldzüge wurden mehrmals im Winter durchgeführt.

Mit den Militärunternehmungen des Reiches, an denen auch ein böhmisches Heer teilnahm, verhielt es sich anders. Diese wurden regelmäßig an den sommerlichen Marienfeiertagen eröffnet, meistens Mitte August, weniger am 8. September. Hier bietet sich die Hypothese an, ob die böhmische „Zeit des Kampfes“ mit jener des Reiches koordiniert wurde? Während die Böhmen im Frühjahr und zu Sommerbeginn militärische Operationen „in eigener Regie“ unternahmen und vor der Erntezeit zurückkehrten, kamen sie nach der Ernte, Mitte August, beziehungsweise im September dem Reichsherrscher zu Hilfe.

Militärunternehmungen außerhalb der angeführten Termine, überdies zu den von der Kirche für Kriegsoperationen tabuisierten Zeitpunkten, waren in der Regel eine Überraschung und außerordentlich nachteilig für die angegriffene Seite.

„A time for war, a time for peace.“ Calendar and military campaigns in the early Přemyslid Bohemia

In the study, the author treats the question which seasons of the year were used for military actions in the Bohemian Lands in the High Middle Ages; that is “when regiments usually set out for battle” or “when the kings go to war”, as the medieval chroniclers put it. In this context, it is necessary to differentiate the military actions by the extent to which they had been prepared or planned in advance or compelled by external circumstances.

The source analyses showed that regular military actions that the rulers of Bohemia undertook (invasions into neighbouring lands and securing borders or conquered territories) took place, in the 11th and 12th centuries, usually in spring or at

the beginning of summer. Before the harvest time, the army set back to Bohemia. In the main harvest time, the military actions took place only when compelled by serious circumstances. Only campaigns against Hungarians were on several occasions organised in winter.

A different scenario came to play with Imperial military campaigns which the Bohemian army took part in. These were regularly started during summer holidays of Virgin Mary, that is mostly in mid-August, less frequently on September 8. A hypothesis suggests itself that the Bohemian "time for war" might have been coordinated with the Imperial schedule. While in spring or beginning of summer, the Bohemians organised the military campaigns on their own, and came back home before summer harvest, after harvest time, in mid-August, alternatively in September, they set out for fight to help the Emperor.

The military actions beyond the above mentioned times, or even in the season that was prohibited by the Church for war campaigns, such as Lent, were usually a surprise and extremely disadvantageous for the attacked party.